

„FLORICA“ - LEAGĂNUL PATRIARHAL AL BRĂȚIENILOR

FLORENTINA COJOCARU

Există în Argeș spații de pelerinaj și reculegere, clădiri și imagini care au cunoscut furtuna dezbaterilor, tensiunea deciziilor politice, elaborarea operelor intrate în memoria culturii, dar și liniștea patriarhală a vieții de familie, devenite astăzi reperi de istorie eternă.

Printre acestea, Florica din Ștefănești, un spațiu natural și istoric rămas astăzi relativ restrâns, străbate timpul și memoria a patru generații, stârnind un interes special contemporanului.

Imaginea de astăzi, cu vila elegantă și opulentă, nu ar fi conformă cu realitatea istorică decât prin cunoașterea corespondentului trecut pe care-l datorăm în cea mai mare măsură celor ce au trăit aici.

Ion C. Brătianu, cel de-al treilea băiat al lui Dincă Brătianu și Anastasiei Tigveanu, la moartea tatălui său, în anul 1844, devine proprietarul unui grup de moșii situate în: Ștefănești, Mălureni, Galeșul-Brătieni, Lerești și Sâmburești, moșii care au fost în parte înstrăinate, atunci când nevoile politice o cereau, Florica (denumirea moșiei Ștefănești din 1865) fiind păstrată cu grijă statornică de familie, devenind așezământul casnic îndrăgit.

După căsătoria discretă, săvârșită în anul 1858 cu Pia Pleșoianu, locuiește la sora sa Anica Furduiescu din Pitești o scurtă perioadă de timp, până ce și-a amenajat modesta construcție de la Ștefănești, ridicând un etaj peste cele trei încăperi vechi, existente aici din vremea viilor domnești: camera boierului, cea a viierului și camera turcească cu linul pentru scurgerea vinului în pivniță, informație lăsată de Sabina¹ și contrazisă într-o mică măsură de Ionel Brătianu cu prilejul unei interpelări pe chestiuni personale, făcută în Parlament de N. Fleva, la 8 februarie 1909 când răspundea:

„Dl. Fleva mă întreabă dacă nu cumva de când nu a fost la Florica, pridvorul de cărămidă roșie al casei Ion Brătianu s-a transformat.

Da, domnule Fleva, s-a schimbat casa și o spun aceasta cu o legitimă satisfacțiune.

¹ Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei I.C. Brătianu 1821-1891*, Ed. II, București, 1934, p. 28.

S-a schimbat casa de cum mi-a lăsat-o tatăl meu, după cum și-u schimbat tatăl meu casa de cum i-o lăsase moșul meu.

Moșul meu a lăsat o casă cu o pivniță și patru camere. Tatăl meu a mai adăugat opt camere.

La rândul meu am mai adăugat și eu și sper că și generațiile viitoare, pentru dragostea ce au pentru Florica, vor mai adăuga și ele ceva. Dacă am reamintit în Parlament o chestiune de natură atât de personală, este pentru că ea este în legătură cu o chestiune de ordin social și politic. Ceea ce am făcut la Florica, aș vrea să facem și în statul român: aș vrea ca, precum tatăl meu cu generațiune lui a clădit peste ceea ce a găsit când a intrat în viața publică, aș vrea ca și noi, cu generațiile noastre, să nu privim cărămizile roșii, oricât de duioase și de poetice ar fi amintirile pa care le deșteaptă în noi, ci să adăugăm și rândul nostru, la clădirea acestui edificiu public.

Iată, domnule Fleva, ceea ce poate n-ați înțeles destul în activitatea tulburată și zgomotoasă a vieții dumneavoastră publice.²

Aici s-au născut fiii cei mari ai lui Ion Brătianu: Florica (1862-1865), intrată de timpuriu în legendă, Sabina (1863-1944), Ionel (1864-1927), Constantin (1866-1950) și Vintilă (1867-1930).

Corespondența particulară din București, Slatina, Sâmburești, Paris și din alte locuri către tânăra soție, la Florica, sau de la Florica la București, adunată în volumul „*Din corespondența familiei Ion C. Brătianu, 1859-1883*” publicată în anul 1933 prin îngrijirea Așezământului Cultural Ion C. Brătianu, oglindește fidel viața intimă a uneia dintre cele mai distinse familii românești, cu bucuriile și necazurile ei, cu dragostea sinceră pentru soție, pentru copiii care și-au petrecut copilăria aici, interesul pentru treburile gospodărești de la moșie.

Ion C. Brătianu ținea foarte mult la proprietatea de la Florica, de aceea grija pentru prioritatea lucrărilor agricole în toate anotimpurile, precum și stadiul lucrărilor de construcții și reparații sunt dominante epistolare.

„Pune pe Oprică să așeze linurile și să lege la butii pentru tescovină, căci la 1 octombrie începem la cules; toate lemnele linurilor să se spele cu apă fierbinte și cu moloz întocmai ca scândurile din casă. Să culegi porumbul și să care la nisip în vale pentru caldarâm”. Sau: „Timpul este frumos, pune ca să care fânul ca să putem porni caii și boii la Mihăiești”³.

Cu alt prilej Ion C. Brătianu scria soției sale că vinul roșu din 1860 prețuiește zece sfanți, cel din 1861 cinci sfanți iar cel nou, abia stors, prețuiește foarte puțin.

Cu ocazia vizitei făcută în octombrie 1867 la castelul prințului de Hohenzollern din Rheineck, a avut prilejul să vadă o vie cultivată sistematic,

² *Discursurile lui Ion I.C. Brătianu* publicate de George Fotino, vol. III, București, 1939, p. VII.

³ *Din corespondența familiei Ion C. Brătianu*, vol. I, București, 1933, p. 7.

imaginea trezindu-i în suflet dorința de a aduce via de la Florica la o asemenea stare.

De acolo scria soției:

„Prințul s-a dus să-și plimbe Principesa, fiindu-i astăzi ziua onomastică. Am profitat și eu de am vizitat proprietatea, sau via, sau grădina, căci aici am văzut realizată ideea mea, adică o vie totodată și grădină.

Mă întrebai dacă via noastră a plăcut Domnitorului și eu ți-am răspuns în mod evaziv, fiindcă într-adevăr Domnitorul nu-mi zisese nimic.

Îmi vorbise că ar dori să aibe și dânsul o vie și să o facă ca a lui taică-său. Acum am înțeles că via noastră n-a putut să-i facă nici o impresiune.

Trebuie să cheltuiesc un milion cel puțin ca să o aduc în starea care este a lor⁴.

Tot în anul 1933 apare și volumul Sabinei Cantacuzino, „*Din viața familiei I.C.Brătianu*”, cu o serie de trăiri și experiențe ce aparțin autoarei, cu amintiri proprii și impresii personale legate de anumite evenimente în care sunt prezenți numeroși membri ai familiei, Florica și împrejurimile fiind adesea locuri de referință.

În amintirile despre Florica este reînviată ospitalitatea oferită prietenilor apropiați și cunoștințelor: Goleșteni din trei generații, Rosetti, Grădișteanu, Kogălniceanu, Dora D' Istria, Conta, arhitectul André Le Comte de Nouy, ultimul construind pentru eternitate Capela Brătienilor, astăzi și biserică de slujbă și închinăciune.

Adesea, în zilele de vară, copiii de la Florica și cei de la Golești porneau cu trăsurile încărcate cu merinde proaspete să-l viziteze pe singuraticul arhitect la Curtea de Argeș.

Despre activitatea arhitectului francez desfășurată la Curtea de Argeș, Ionel Brătianu păstrează o tristă amintire din vremea copilăriei când biserica lui Neagoe Basarab „*se reclădea din temelie după focul ce o arsese și intervențiunea arhitectului care-i desăvârșise distrugerea*”.

Atitudinea și-a manifestat-o în vremea când se afla la Consiliul de Miniștri, când i s-a prezentat proiectul reconstructorului Catedralei episcopale, prin care se susținea și dărâmarea Bisericii domnești.

„Din fericire - mărturisese el - cunoștința stării clădirii îmi îngăduia să afirm că restaurarea era cu puțință fără dărâmare și studiile mele tehnice îmi dădeau dreptul să ridic în fața colegilor părerea mea împotriva acelei a arhitectului.

Pentru a risipi orice îndoială, am propus ca o comisie de bărbați tehnici, cu autoritate recunoscută să hotărască la fața locului, și astfel s-a scăpat de la pieire cel mai mândru monument al României de la Descălicătoare⁵.

⁴ Idem, p. 90.

⁵ Anastasie Iordache și Marius Ștefan, *Pe plaiurile Loviștei*, în „Magazin Istoric”, 2 / 1984, p. 37.

Cu prilejul vizitei care o face în 1909 în plaiurile Ardealului, oprindu-se în satul Albac, unde bisericuța din lemn a lui Horea se ruina de timp și se risipea bucată cu bucată, Ionel Brătianu o aduce și o reînaltă pe muchea dealului de la Florica, pentru a aduce aminte credincioșilor că: „*Bisericiuța aceasta de lemn e închinată acelor martiri, cunoscuți sau necunoscuți, care au căzut vreodată pentru neamul acesta și-n bisericuța aceasta sfioasă să-și plece genunchii urmașii în smerenia înaintașilor eroi necunoscuți*”⁶. Odată cu biserica s-a ridicat la Florica și o troiță din lemn.

La Florica și la Pitești, copiii cei mari: Sabina, Ionel, Dinu și Vintilă și-au început instrucția școlară. Pregătiți acasă de profesorul Athanasiu și institutoarea elvețiană Marie Bornand, apoi de profesorul Păiș la matematică și Trifonescu la limba română, zilnic se deplasau la Pitești în casele unchiului Ghiță Enescu, aflate pe strada Șerban Vodă, lăsate apoi moștenire lui Dinu Brătianu, urmând școlile primare din Ulița boierească a Piteștilor, aflate atunci sub direcția profesorilor Hernia și Micescu „*unde-și treceau succesiv examenele*”.

Centenarul nașterii lui Ion C. Brătianu, sărbătorit în toată țara din inițiativa Partidului Liberal, a marcat și în Argeș o suită de manifestări la care au luat parte personalități de seamă ale vieții politice și cultural-științifice.

La Florica, cum informează ziarul *Viitorul Argeșului*, la 22 mai 1921, în prezența mitropolitului primat Miron Cristea, a generalului Constantin Coandă, președintele Senatului, a rectorului Universității din București M. Vlădescu, a președintelui Academiei Române D. Onciul, a lui I. Gh. Duca, reprezentant al tinerilor liberali și a principelui Carol, din partea familiei regale, s-a săvârșit ceremonia strămutării osemintelor marelui dispărut, din mormântul provizoriu în capela în care odihnesc întru eternitate, alături de osemintele lui Ionel, Vintilă, Dinu și Gheorghe Brătianu.

În casa de la Florica, Ion Brătianu a adunat încă din tinerețe cărți rare, incunabule și manuscrise, cărți și stampe, punând bazele unei interesante biblioteci, operă continuată cu interes și pasiune, și de Ionel încă din copilărie.

În timpul primului război mondial, ocupanții germani stabilindu-și statul major la Florica, au acaparat toate odăile, ridicând proviziile, vitele, vinurile rufăria și vasele, incendiind apoi la plecare magazinele.

Ca printr-o minune, din bibliotecă s-au salvat valoroase cărți, poate numai și din eroarea de a fi întins o hartă mare a regiunii, pe cel mai mare dulap care adăpostea edițiile prețioase.

Cu câteva luni înainte de moarte, Ionel Brătianu era obsedat de gândul întemeierii unei biblioteci care să fie utilă și altora, poate chiar influențat de Eliza Brătianu, care vedea amenințate bibliotecile din conacele de țară.

⁶ G. Fotino, *Pagini răzlețe. Câteva articole și cuvântări*, București, 1934.

Moartea a oprit în loc o vreme îndeplinirea acestui gând, dar se realizează postum de către Eliza Brătianu cu dania fraților celui dispărut: Dinu și Vintilă.

Biblioteca a dobândit personalitate juridică în anul 1929. Eliza Brătianu donează în strada Amzei nr. 5 un teren de 5000 m² și cele două imobile în care locuise cu soțul său, iar frații Dinu și Vintilă donează cele 6000 de volume de la Florica primite de ei prin testament de la Ionel.

Importanța actului cultural săvârșit de Brătieni este subliniată elogios de G. Fotino:

„D-na Eliza Brătianu a dăruit, în amintirea tovarășului unei vieți, terenul și frumosul imobil în care s-a așezat astăzi Biblioteca ce va purta numele lui. Prin această danie a doamnei Eliza Brătianu, continuatoarea unei vechi și mari tradiții culturale și prin dania de cărți de la Florica, danie făcută de frații celui dispărut, ei înșiși moștenitori ai unei tradiții de iubire și de slujire a țării și a culturii ei, s-a împlinit azi gândul care l-a cercetat de atâtea ori, pe cel plecat dintre ei.

Săvârșindu-se un act de pietate în amintirea lui, se aduce culturii românești unul din acele servicii căruia doar vremea, care ea dă perspectiva faptelor, îi va da adevăratul relief și îl va situa cum se cuvine în recunoașterea tuturor“⁷.

Spațiul a fost amenajat după planurile arhitectului Petre Antonescu, detaliile plastice ale începutului fiind realizate de arhitectul S. Cuțifide.

Odată terminată arhitectura interiorului s-a trecut la organizarea colecțiilor în condiții desăvârșite, ținându-se cont de rigoarea regulilor biblioteconomiei cât și de dorințele stipulate în actul de donație al doamnei Eliza Brătianu: o sală de lectură „*de un lux simplu și de o arhitectură armonioasă*“, o sală de reviste boltită ca o biserică bizantină, candelabre de Murano, mese de lucru largi și elegante, biroul de lucru al lui Ion I. C. Brătianu, depozite organizate impecabil, de Casa Fichet, toate în atmosfera liniștită a uneia din cele mai vechi grădini bucureștene.

Un consiliu din care făceau parte Eliza Brătianu, Dinu Brătianu și I. Gh. Duca a preluat conducerea bibliotecii, director în execuție devenind G. Fotino.

Ex-librisul aplicat cărților Brătienilor a fost gravat de Titu Dan Elian. Câmpul, dominat de doi copaci, cu puternice rădăcini și tulpini, pe fundal o colină pe care se zărește singuratică capela de la Florica, în care odihnesc cei doi ctitori iubitori de carte. Inscripția era simplă: *BIBLIOTECA ION I. C. BRĂȚIANU*⁸.

În anul 1932, cu ocazia vizitei ministrului de externe al Franței, s-a organizat prima mare expoziție de cărți bibliofile, românești și străine,

⁷ *Biblioteca Ion I. C. Brătianu*, București, 1932, p. 6.

⁸ G. Fotino, *Biblioteca Ion I. C. Brătianu*, în revista „Boabe de grâu“, 5, 1933, p. 272.

incunabile și manuscrise, ediții dintre cele mai rare privitoare la istoria țărilor românești.

Catalogul tipărit cu acest prilej redă chiar și selectiv imaginea erudită a colecțiilor bibliotecii din care nu lipsesc tipăriturile de bază ale culturii noastre: Pravilele lui Matei Basarab și Vasile Lupu, Noul Testament de la Bălgrad, Evanghelia și Biblia lui Șerban Cantacuzino și alte vechi tipărituri din centre tipografice renumite: Snagov, Râmnic, Sibiu, Neamț, Iași, alături de incunabile și cărți străine rare privitoare la istoria românilor și a popoarelor vecine.

Cea mai veche referitoare la români, vestita cronică de la Nüremberg, „*Liber Chronicarum*“ de Schedel Hartmann - 1493, cu gravuri reprezentând Valahia, alături de lucrarea lui Baptista Johannes - 1481, s-au „*Colonna Traiana Eretta dal Lenato, e Popolo Romano all' imperatore Traiano Augusto nel svo Foro in Roma*“ - 1672, de Bartoli Santi Pietro, Betlenio Ioanne - „*Rerum Transilvanycarum*“ - 1664, Del Chiaro Anton Maria Florentino - „*Storia delle Moderne rivoluzioni delle Valachia*“ - 1718⁹, numai câteva dintre cărțile rare ce au constituit valoroasele colecții speciale ale Bibliotecii Naționale.

Inițiativa dezvoltării acestei secții cu aplicare către Bibliografia românească veche i-a revenit doamnei Eliza Brătianu, cunoscătoare în domeniul artei și tehnicii tipografice, ornamentației și a paleografiei chirilice, așa cum remarcă unul dintre marii bibliotecari ai Academiei Române, câmpulungeanul Dan Simonescu.

Nu poate fi încheiat acest periplu fără Ion Pillat, cel care a închinat în anul 1926 dealurile de la Florica, viei, parcului și castanilor, bunicilor, capelei, bisericuței din Albac și troiței, volumul bibliofil „*Florica*“ ilustrat sugestiv de pictorul peisagist Ștefan Popescu, ultimul sporind valoarea unui exemplar aflat în colecțiile Muzeului Județean Argeș, cu dedicația autografă: „*Lui Jean Bart, cu drag. Ștefan Popescu - 1 ianuarie 1928*“¹⁰.

Versurile poetului și astăzi mai cheamă spre un muzeu adevărat, istoric și memorial, cu tot ce a însemnat Florica:

„*Te-apleci mirat, străine, pe-amurg ca pe o ramă
Ce-ar străluci din umbra muzeului pustiu,
Și crezi, pornind aiurea rănit de-un dor târziu
Că ai văzut Florica... Dar n-ai zărit, ia seama
Trecutul meu ce arde sclipind în Râul Doamnei*“.

⁹ Biblioteca Ion I. C. Brătianu, București, 1932, p. 11-18.

¹⁰ Ion Pillat și Ștefan Popescu, *Florica*, București, 1926, Muzeul Județean Argeș, Nr. 9921, Depozit.